

Demokratije u Srbiji nema, a nije ni poželjna

BCBP Beogradski centar
za bezbednosnu politiku

Autori:

Predrag Petrović, Srđan Hercigonja

Sva prava zadržana za Kosovski centar za bezbednosne studije. Zakon o autorskim pravima i srodnim pravima štite prava i intelektualnu svojinu. Nijedan deo ove publikacije ne može se reprodukovati, čuvati u sistemu za pronalaženje ili prenositi, u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim ili drugim, bez pismene dozvole od strane izdavača. Komercijalna upotreba svih medija koje izdaje Kosovski centar za bezbednosne studije (KCBS) nije dozvoljena bez pismene saglasnosti KCBS. Molimo vas kontaktirajte: info@kks.org ili +383 38 221 420.

Podaci predstavljeni u izveštaju proizilaze iz ankete Bezbednosnog barometra Zapadnog Balkana (BBZB). BBZB je nova regionalna inicijativa koju je KCBS pokrenuo 2020. godine, realizovana u saradnji sa Beogradskim centrom za bezbednosnu politiku (BCBP) u Srbiji i Centar za proučavanje demokratije i upravljanja (CPDU) u Albaniji, koju podržava Nacionalna zadužbina za demokratiju (NZD). BBZB služi kao instrument za merenje percepcije javnosti u Albaniji, Kosovu i Srbiji o različitim pitanjima vezanim za bezbednost. Nalazi pokazuju kako građani doživljavaju ili jesu li informisani o pitanjima predstavljenim u ovom izveštaju. Kao takvi, stavovi predstavljeniu ovom izveštaju ne predstavljaju nužno stavove KCBS, BCBP, CPDU ili NZD.

Podržano od:

Konzorcijum predvođen:

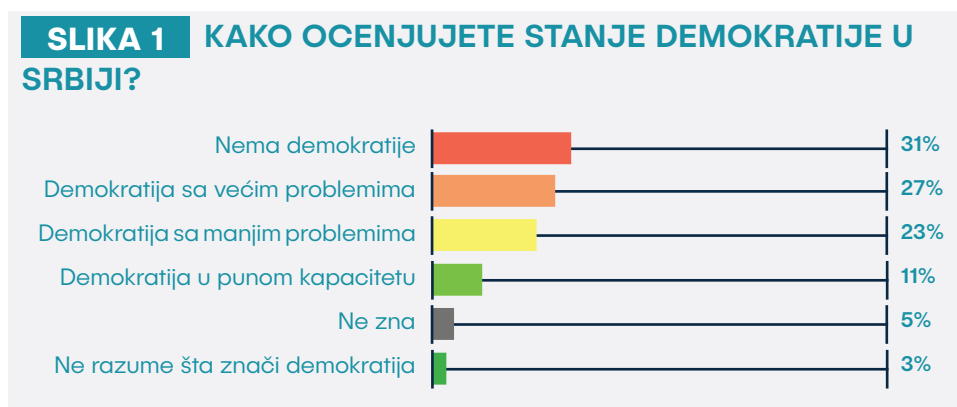

DEMOKRATIJE U SRBIJI NEMA, A NIJE NI POŽELJNA

DEMOKRATIJE U SRBIJI NEMA, A NIJE NI POŽELJNA

„Ja kad ovo ovako vidim meni se sve više čini da te institucije koje bi trebalo da budu državne i da koriste svakom građaninu da više liče kao neka kriminalna organizacija nego nešto što je u interesu građana...”¹

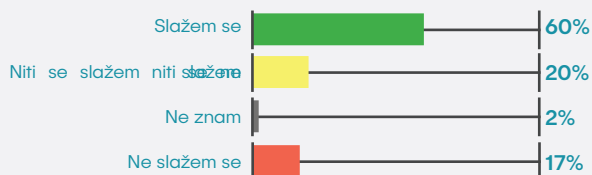

Skoro trećina građana Srbije ocenjuje da u zemlji nema demokratije, dok polovina ispitanika smatra da je ona sa većim ili manjim problemima. Sa ovim su najviše saglasni mladi i populacija uzrasta od 30 do 39 godina, kao i građani koji žive u Beogradu. Objašnjenje za to se može naći u stavu građana da glavne odluke u državi donosi izvršna vlast, da političari koriste vlast za ostvarenje svojih ličnih interesa, te da je korupcija bilo iz domaćih ili stranih izvora glavna pokretačka snaga u državi. Tako skoro dve trećine građana smatra da političari organizovani u interesne grupe zloupotrebljavaju vlast zarad ostvarenja ličnih interesa. Oni to čine preko poluga državne vlasti – vlade i parlamenta, pravosuđa i policije, kao i preko državnih i javnih preduzeća u kojima se upravlja značajnim javnim resursima, te preko medija kao važnih instrumenata za legitimizaciju delovanja političara. Ovi stavovi građana su se preslikali i na percepciju korupcije pa su među najkorumpiranijim akterima u državi političke partije, vlada, pravosuđe, policija i mediji. Uz to 86% ispitanih smatra da se u javnoj upravi i državnim preduzećima zapošljava putem koruptivnih mehanizama odnosno podmićivanjem, političkim i rodbinskim vezama.

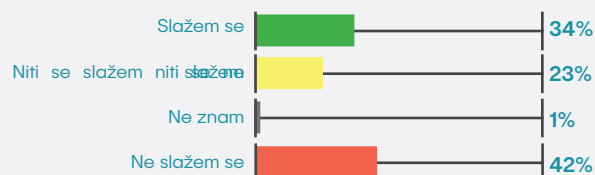
¹ Učesnik fokus grupne diskusije, 12. oktobar 2021. godine.

SLIKA 2

POLITIČARI ZLOUPOTREBLJAVAJU VLAST ZARAD LIČNIH INTERESA

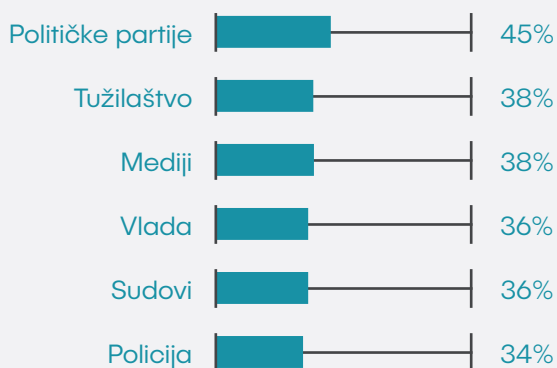

POLITIČARI NA VLASTI RADE U INTERESU GRAĐANA, A NE U SVOM LIČNOM INTERESU

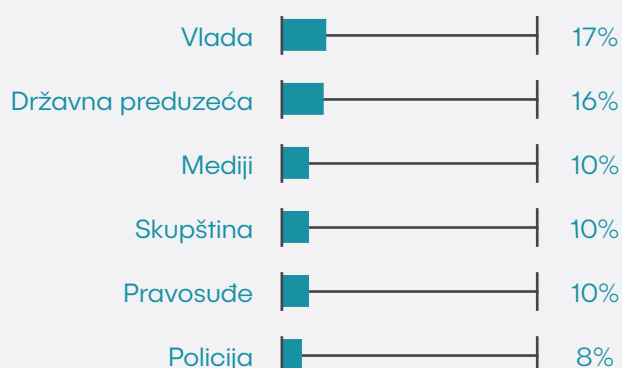

SLIKA 3

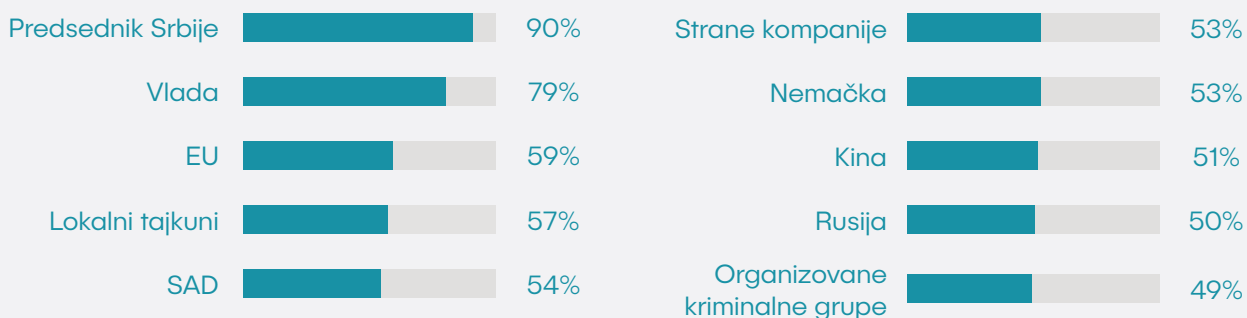
NAJKORUMPIRANIJE INSTITUCIJE

KOJE INSTITUCIJE POLITIČARI NAJVIŠE ZLOUPOTREBLJAVAJU?

SLIKA 4 UTICAJ AKTERA NA DONOŠENJE POLITIČKIH ODLUKA

Loša slika koju građani imaju o stanju demokratije i korupciji u Srbiji preslikava se i na njihove stavove o uticaju različitih aktera na političare u cilju ostvarenja njihovih partikularnih interesa. Tako, preko polovine građana smatra da takav uticaj ostvaruju domaći i strani tajkuni i bogataši, odnosno kompanije ali i strane vlade. Iako je Srbija nominalno parlamentarna demokratija gde je parlament centar donošenja i potvrde najvažnijih političkih odluka, ogromna većina građana smatra da glavni uticaj na odlučivanje u Srbiji pak ima predsednik Republike. Ukoliko uzmemo u obzir prethodno iznete nalaze o korupciji i korozivnom uticaju različitih domaćih i stranih aktera na politiku, ovde se onda nameće zaključak da je zapravo predsednik Republike centar političke korupcije u Srbiji.

SLIKA 5 NAČIN VLADAVINE KOJI NAJVIŠE POGODUJE SRBIJI

Ovde se međutim postavlja pitanje da li je građanima Srbije uopšte i stalo do demokratije. Jer, prema nalazima ovog istraživanja, veliki je broj građana koji nemaju ništa protiv autokratije ili su pak za ovaj oblik vladavine. Tako, skoro četvrtina ispitanika je stava da je demokratija poželjna, ali da nam je u sadašnjim uslovima neophodna „čvrsta ruka“, dok jedna petina njih smatra da su svi režimi isti. Među onima koji smatraju da su svi režimi isto su mladi, žitelji Centralne i zapadne Srbije i građani sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem.

Nalazi fokus grupe sa mladima sprovedeni u okviru ovog istraživanja mogu da pruže dodatno razumevanje o stavovima dela građana o demokratiji. Iz perspektive grupe mladih, demokratija se opaža kao političko uređenje koje omogućava svima pravo na slobodno mišljenje, govor, pravo učešća u medijskom životu bez cenzure i ravnopravno učešće pojedinaca u zajednici i procesu donošenja odluka na lokalnom, regionalnom i republičkom nivou. U odnosu na ideal o demokratiji, mladi su mišljenja da u današnjoj Srbiji demokratija u pravom smislu ne postoji, već da u poslednjih dvadeset godina opstaje neki oblik hibridnog režima – mešavina demokratije i zaostavštine komunizma – u kome dominiraju parcijalni interesi (najčešće finansijski) onih na vlasti pa se u skladu sa tim interesima i zakoni primenjuju. Stoga postoji ogromno nepoverenje mladih u institucije i preovlađujuće uverenje da dosadašnje vlasti „demokratiju koriste kako njima odgovara“ i na nju se pozivaju „po potrebi“. Slično tome, mediji funkcionišu tako što plasiraju vesti na način koji odgovara onima koji imaju novca da finansiraju medije, pa zbog toga imamo zapravo privid slobode medija. Zato je korupcija do te mere rasprostranjena da su sve institucije zahvaćene ovim problemom i međusobno uvezane u ovom lancu.

Da bi se demokratija poboljšala a korupcija smanjila, učesnici fokus grupe smatraju da je neophodno povećati transparentnost, da se zakoni primenjuju jednako na sve, kao i da odluke donosi većina a ne manjina u vlasti, ali je potrebno i da se sami građani više angažuju u svojoj (mikro)sredini. Bez obzira na prethodno rečeno, u ovoj fokus grupi postoji sklonost dela učesnika ka autoritarizmu, doduše prosvetljenom, jer su među poželjne osobine političkog lidera osim stručnosti, obrazovanja, redovnih i iskrenih kontakata sa narodom, izdvojili da dobar lider treba da ima „čvrstu ruku“, jer jedino sa takvim stavom on može nešto da uradi u Srbiji. Ili kako je to jedan od učesnika fokus grupe rekao, politički lider treba da ima „veštine kao Vučić, samo da radi u interesu svog naroda a ne u tuđem interesu“. Dakle, Srbiji je zapravo potreban „novi Vučić“.

Izlazak iz stanja sveopšte korupcije i unapređenja demokratije biće težak, i nije za očekivati veći angažman građana iako su to učesnici fokus grupa naveli kao neophodno. Naime, tek 3% ispitanika javnomnjenškog istraživanja namerava da se uključi u neku aktivističku inicijativu, dok je svega 20% njih učestvovao (redovno ili povremeno) u nekoj aktivističkoj akciji. Takođe, ispitanicima nisu na vrhu liste prioriteta aktivizam i smena vlasti putem demonstracija kao način izlaska iz postojećeg stanja. Oni se u najvećoj meri

zalažu za lustraciju odgovornih da je on i za formiranje specijalnog tužilaštva i policije sastavljenog od čestitih ljudi. Ali, s obzirom da su prema mišljenju ispitanika navedene institucije jako korumpirane i zloupotrebene od strane političara, postavlja se pitanje kako će se taj proces sprovesti. Da li institucije imaju dovoljno „čestitih ljudi“ kao i kako ih okupiti i organizovati. Stiče se utisak da građani očekuju da ovu odgovornost preuzme lider koji je stručan i sa „čvrstom rukom“.

SLIKA 6 KOJI JE NAJBOLJI NAČIN DA SE POLITIČARI PRIMORAJU DA RADE U INTERESU GRAĐANA, A DA NE ZLOUPOTREBLJAVAJU DRŽAVNE RESURSE?

LUSTRACIJA, ODNOSNO DAVANJE OTKAZA ZAPOSLENIMA U DRŽAVNIM INSTITUCIJAMA ODGOVORNIM ZA ZLOUPOTREBE

SMENOM VLASTI NA IZBORIMA

EVROPSKA UNIJA BI TREBALO DA IZVRŠI PRITISAK NA NAŠE POLITIČARE

NEOPHODNO JE FORMIRATI SPECIJALNO TUŽILAŠTVO I POLICIJU SAČINJENU OD ČESTITIH LJUDI

ULIČNIM DEMONSTRACIJAMA, GRAĐANSKIM AKTIVIZMOM

NIJE IH MOGUĆE PRIMORATI DA RADE U INTERESU GRAĐANA

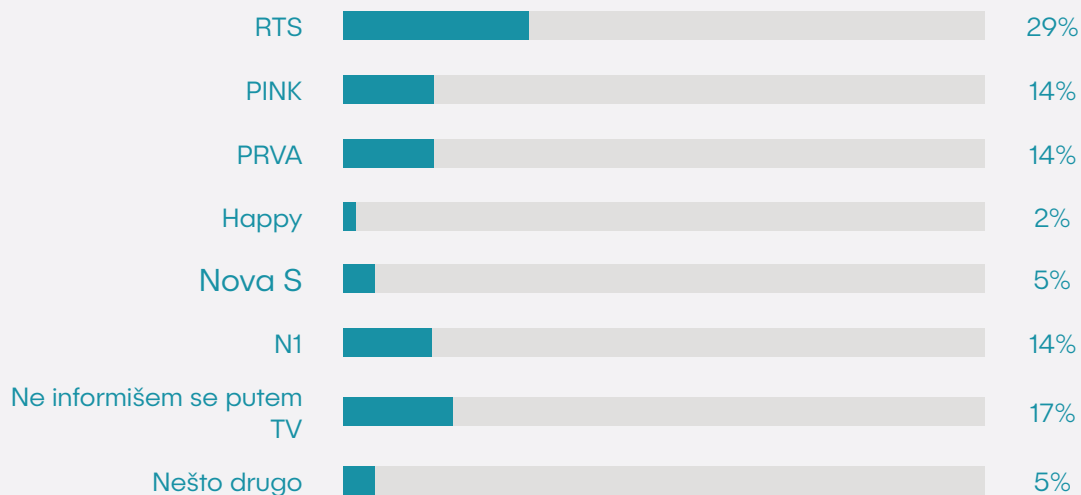

Zanimljivo je primetiti da su ispitanici mišljenja da političari najmanje zloupotrebjavaju vojsku i Bezbednosno-informativnu agenciju (BIA), iako postoje brojni medijski i istraživački izveštaji koji ukazuju da su upravo ove državne institucije predmet velikih političkih zloupotreba.² Ovako optimističan odnos građana prema ovim institucijama se može tumačiti i da je on rezultat nedostatka kredibilnih informacija i velike izloženosti građana medijskoj propagandi vlasti jer se većina ispitanika informiše preko pro-režimskih TV kanala. Tako, skoro dve trećine građana najviše veruje RTS-u, Pinku i Hepi televiziji.

² Videti na primer: Petrović, Predrag, i Jelena Pejić Nikić, ur. 2020. Zarobljavanje sektora bezbednosti u Srbiji. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.

U poslednjih nekoliko godina postoji kontinuirani narativ vlasti o jačanju Vojske Srbije nabavkom naoružanja iz inostranstva ali i od domaćih kompanija. Takođe je prisutan narativ da je Srbija izložena delovanju obaveštajnih službi zapadnih država ali i zemalja iz okruženja, kao i organizovanih kriminalnih grupa te da su domaće službe sprečile niz atentata i državnih udara.

SLIKA 7 TKOJEM TV PROGRAMU NAJVIŠE VERUJETE?

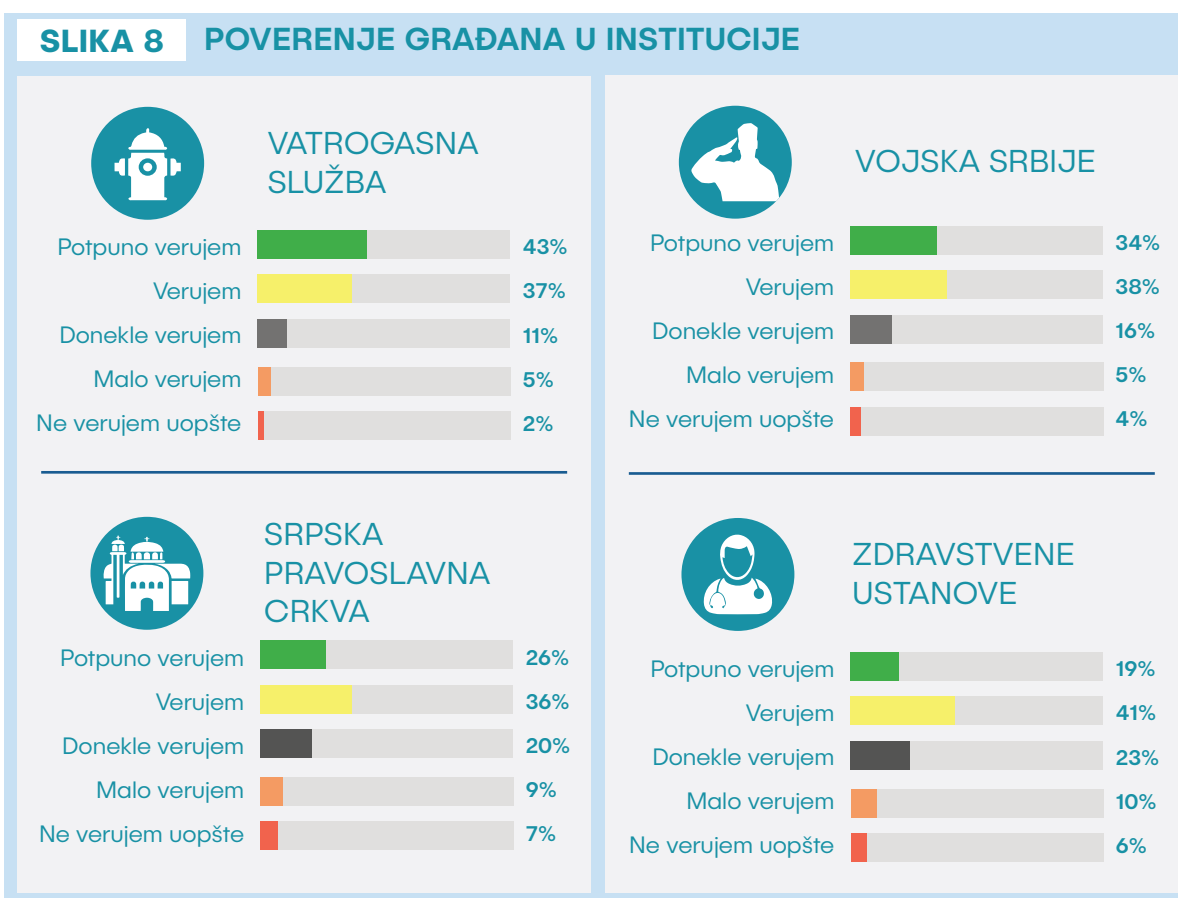

GRAĐANI NE VERUJU DRŽAVNIM INSTITUCIJAMA, ALI NISU VOLJNI DA SE SAMI ANGAŽUJU

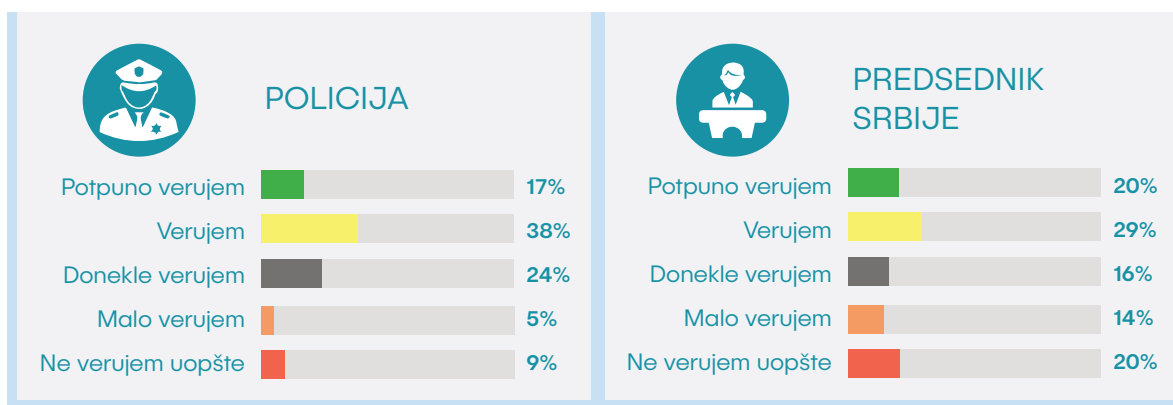

Na osnovu gorenavedenih nalaza o stepenu korumpiranosti institucija, rezultati istraživanja u vezi sa poverenjem građana u institucije nisu iznenađujući. Najveće poverenje građani imaju u vatrogasnu službu i u vojsku, zatim u Srpsku pravoslavnu crkvu, zdravstvene ustanove i policiju. Srpska pravoslavna crkva uživa veliku popularnost u društvu već dugi niz godina, međutim, u međuvremenu je poraslo poverenje u Vojsku Srbije u odnosu na prethodna istraživanja. Osim pomenutih, institucija predsednika Republike takođe uživa veliko poverenje građana. Na to je uticala sveprisutnost aktuelnog predsednika Republike u medijima koji se predstavlja kao centralna figura u donošenju odluka o unutrašnjim i spoljnim poslovima Srbije. Većina građana gotovo uopšte ne prepoznaje da je institucija predsednika Republike zloupotrebljena od predsednika Srpske napredne stranke koji gotovo svakodnevno prekoračuje ustavom i zakonom propisane nadležnosti i koristi državni organ u svrhu promocije vladajuće stranke.³

SLIKA 8 POVERENJE GRAĐANA U INSTITUCIJE

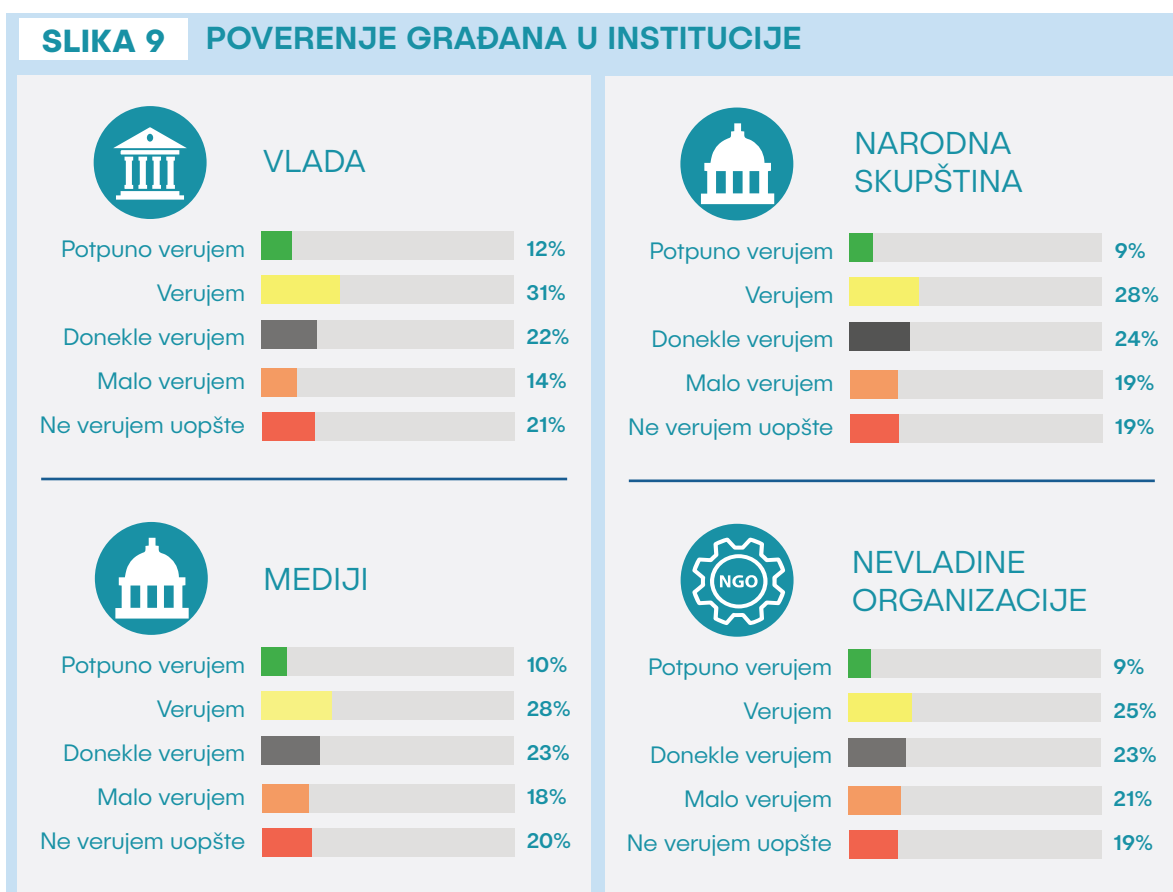

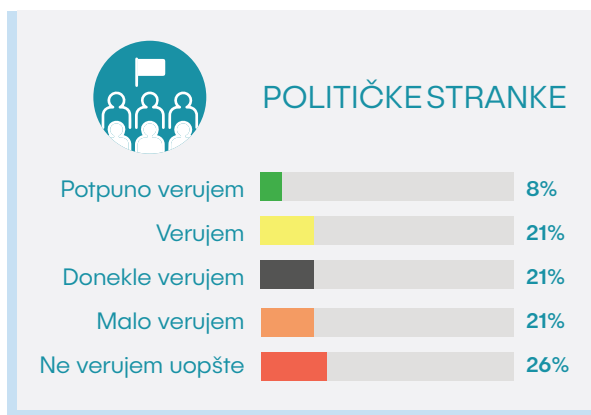
³ Izveštaj Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA) sa parlamentarnih izbora 2020. godine, <https://crt.rs/parlamentarni-izbori-2020-završni-izveštaj-sa-preporukama/>, kao i analiza izveštavanja medija o epidemiji koronavirusa u Srbiji, <https://www.osce.org/files/f/documents/4/e/457648.pdf>

Takođe, shodno nalazima o stepenu korumpiranosti, najmanje poverenja građani imaju u političke stranke. Odmah zatim slede nevladine organizacije, vlada Srbije i Narodna skupština. Ovi nalazi su takođe komplementarni sa stavovima građana o stanju demokratije u društvu i državi. Srbija je nominalno parlamentarni politički sistem, te ovako nisko poverenje u parlament i u političke stranke, koje bi trebalo da budu prenosioci političke volje građana, govori puno i o percepciji demokratije. Najzad, i nisko poverenje u nevladine organizacije (i civilni sektor u širem smislu) kao korektiva vlasti i donosioca odluka jasno ukazuje na veliku krizu demokratičnosti u društvu.

SLIKA 9 POVERENJE GRAĐANA U INSTITUCIJE

Poverenje u institucije se bitno razlikuje u odnosu na starosnu dob ispitanika i mesto prebivališta. Građani uzrasta od 60 i više godina imaju značajno veće poverenje u institucije, dok građani do 30 godina starosti izražavaju znatno manji stepen poverenja. Takođe, u sredinama koje su ekonomski razvijene (Beograd i Vojvodina) postoji manji stepen poverenja u institucije u odnosu na sredine koje su manje razvijene (Jugoistočna Srbija i Centralna i zapadna Srbija). Dodatno, građani su u poslednjih godinu dana najviše kontakata imali sa zdravstvenim sistemom (67%), obrazovnim ustanovama (30%), opštinskom/gradskom upravom (27%), kao i verskim organizacijama (28%).

U tom pogledu, veoma je ilustrativan iskaz učesnika iz fokus grupe sa mladima: „Ja kad ovo ovako vidim meni se sve više čini da te institucije koje bi trebalo da budu državne i da koriste svakom građaninu da više liče kao neka kriminalna organizacija nego nešto što je u interesu građana. Čujemo toliko puta o problemima korupcije, ljudi imaju problema sa tim da li će sutra dobiti otkaz ako nešto ne urade. Sve više liči na neku kriminalnu organizaciju nego nešto što bi trebalo da čuva našu slobodu, da nas štiti.“

Što se tiče percepcije korumpiranosti, institucije koje uživaju najveće poverenje građana se opažaju i kao najmanje korumpiranim – vojska i vatrogasne službe, kao i verske zajednice. Korupcija se, kao što je već naglašeno, najviše vezuje za političke stranke, medije, sudove i tužilaštvo – više od 30% građana smatra da su ove institucije korumpirane ili veoma korumpirane, dok 47% izražava takav stav o političkim strankama.

U načelu preovlađuje pozitivan stav prema građanskom angažovanju radi postizanja socijalnih i političkih ciljeva. Međutim, mali procenat građana smatra da aktivizam može da donese određene promene u društvu i državi. Većina građana je stoga pasivna i ne uključuje se u aktivističke inicijative iz različitih razloga, od kojih se kao najveći razlozi navode nedostatak vremena i vere u to da se kroz aktivizam išta može promeniti. Dok se samo 4% građana redovno uključuje u građanski aktivizam, drugi navode da učestvuju kada stignu, kao i da planiraju da se uključe u skorijoj budućnosti. Ovakve rezultate istraživanja javnog mnjenja treba tumačiti u kontekstu rastuće društvene nejednakosti, zatim nepoverenja građana u demokratske procedure u zemlji, kao i u percepciji građana da se moć odlučivanja nalazi u rukama samo jedne osobe, te da zbog toga ne postoji prostor za uticaj na donošenje odluke.

Najzad, problem zarobljavanja medija utiče na informisanost građana o uspešnosti brojnih građanskih inicijativa, dok napadi na aktiviste⁴ od vlasti i medija bliskih vladajućoj stranci doprinose njihovoj pasivnosti. U tom pogledu, ilustrativan je iskaz učesnika fokus

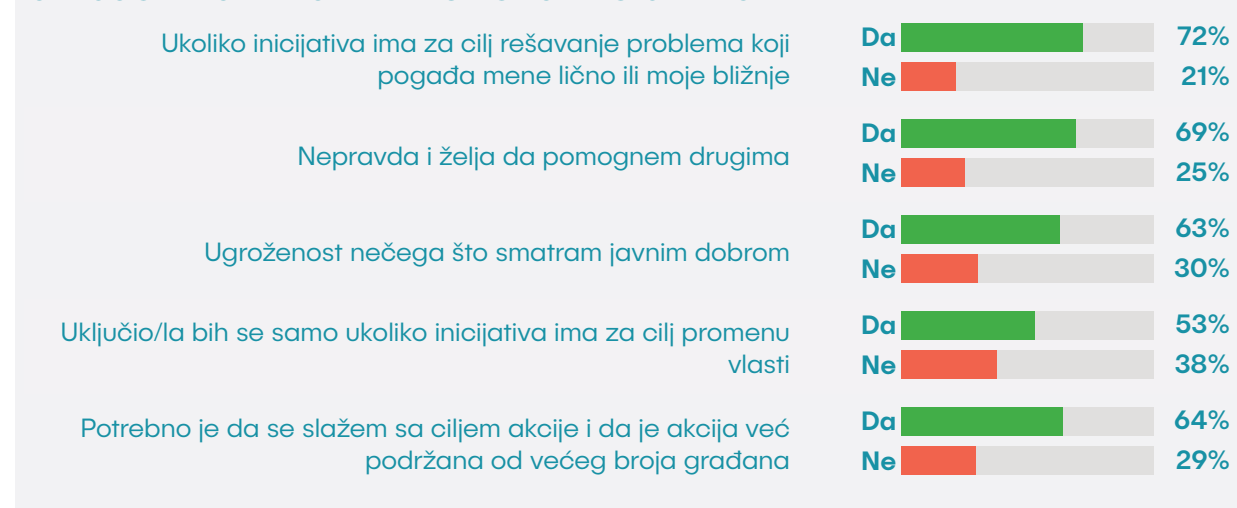
⁴ Videti mapu incidenata na branitelje ljudskih prava na sajtu <https://www.yucom.org.rs/mapa-incidenata/>

grupe sa mladim: „Trebalo bi da se uključe svi koji smatraju da nešto treba da se promeni jer svakako da postoji kod ljudi „nije to do mene“ ili „šta ću jedan da promenim“ i tako jedan po jedan, i dođe se do toga da većina ljudi ni ne krene da se bori za to što hoće. U isto vreme imam neki osećaj i kada hoćemo da se borimo za to nešto da smo poprilično ućutkani. Ja trenutno ne vidim nikakvu poentu toga jer ne vidim da će na bilo koji način da će to biti saslušano, uvaženo itd.“

SLIKA 10 DA LI STE SE NEKADA ANGAŽOVALI U OKVIRU NEKE AKTIVISTIČKE INICIJATIVE?

SLIKA 11 KOJE SITUACIJE/STVARI BI MOGLE DA VAS MOTIVIŠU DA SE UKLJUČITE U NEKU AKTIVISTIČKU INICIJATIVU

Međutim, važno je naglasiti da postoji veliki stepen motivisanosti građana da se uključe u građanske inicijative kojim bi se rešio problem koji ih pogađa lično, ili ako se radi o problemu kojim se vrši nepravda prema drugim građanima. Takođe, veliki deo građana je spreman da se uključi aktivističke inicijative ako ugroženo nešto što se smatra javnim dobrom. Diskrepancija koja postoji između motivacije građana da budu deo ili da budu uključeni u aktivizam naspram činjenice da se većina građana ne uključuje i nije deo

aktivističkih inicijativa rezultat je velikog nepoverenja građana u civilno društvo i njegovu sposobnost da donesu određenu promenu, zatim manjak poverenja u institucije, kao i toga da građani opažaju da je sva politička moć u Srbiji skoncentrisana u jednom čoveku, tačnije predsedniku Republike. Najzad, građani su svesni velike disproporcije moći koja postoji između građanskih inicijativa i organizacija i vlasti, odnosno donosilaca odluka. Kao najprihvatljiviji oblik izražavanja nezadovoljstva, građani navode protestne skupove i sprečavanje uništavanja prirodnih dobara, dok kao najmanje prihvatljive građani navode blokiranje ambasada i blokiranje saobraćaja. Najzad, veliki procenat građana veruje da je u nekim situacijama nasilje opravdano i to radi zaštite lične bezbednosti, kao i bezbednost svoje porodice (70%), sopstvenog naroda (64%) ili tradicionalne vrednosti i način života (56%).

SLIKA 12 KOLIKO JE VEROVATNO DA BISTE U SLEDEĆIM SITUACIJAMA POMISLILI DA JE JEDINO POTENCIJALNO REŠENJE ZA SLEDEĆE PROBLEME NEKI VID NASILJA?

Katalogimi në botim **(CIP)**

Biblioteka Kombëtare e Kosovës - "Pjetër Bogdani"

303.425.6(497.1)

Petrović, Predrag

Demokratije u Srbiji nema, a nije ni poželjna / Predrag Petrović, Srđan Hercigonja. -
Priština : Kosovski centar za bezbednosne studije, 2021. - 11 f. : ilustr. ; 24 cm.

Testet e opinionit publik – Serbia

ISBN 978-9951-799-41-6

Aleph [000099861]

ISBN 978-9951-799-41-6

9 789951 799416

